

Το βιβλίο του Νορμπερτο Μπόμπιο «Δεξιά και αριστερά» κυκλοφορεί σε λίγες μέρες και στη γλώσσα μας από τις εκδόσεις «Πόλις». Την έκδοση προλογίζει ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς. Το έργο αυτό του Μπόμπιο αποτελεί ήδη ένα εκδοτικό φαινόμενο, αφού σημείωσε εξαιρετική επιτυχία ξεπερνώντας όλα τα ρεκόρ πωλήσεων στην Ιταλία και μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες. Για δύο περίπου αιώνες η διάκριση δεξιάς

και αριστεράς δεν έπαψε να διαιρεί το πολιτικό σύμπαν σε δύο αντιμαχόμενα μέρη. Υπάρχουν ακόμη δεξιά και αριστερά; Υπάρχουν ακόμη αξίες, ιδεολογίες και πολιτικές που διχοτομούν συγκρουσιακά το πολιτικό τοπίο; Πολλοί είναι σήμερα εκείνοι που υποστηρίζουν ότι η αντίθεση δεξιάς-αριστεράς έχει ξεπεραστεί. Και επικαλούνται την κρίση των ιδεολογιών, την αύξηση της κοινωνικής συνθετότητας, τον

τεχνικό χαρακτήρα των πολιτικών προβλημάτων, την πολλαπλότητα και τη μεταβλητότητα των ηθικών κριτηρίων, την εξατομίκευση και τον κατακερματισμό του κοινωνικού σώματος. Ο Μπόμπιο υποστηρίζει, αντίθετα, ότι η διάκριση δεξιάς-αριστεράς είναι και σήμερα αναγκαία για τον κανονιστικό προσδιορισμό των περιεχομένων και των στρατηγικών της πολιτικής. Σύμφωνα με τον ιταλό φιλόσοφο, η επιδίωξη της

ισότητας είναι ο θεμελιακός λόγος ύπαρξης των κινημάτων της αριστεράς. Το βασικό επομένως κριτήριο της διάκρισης αριστεράς-δεξιάς είναι η διαφορετική αξιολόγηση των φυσικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Η αριστερά υπάρχει και δρα για να κάνει τους ανθρώπους πιο ίσους μεταξύ τους, ενώ η δεξιά δεν θεωρεί την κοινωνική ανισότητα ως αρνητική αξία.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΓΙΑΛΚΕΤΣΗΣ

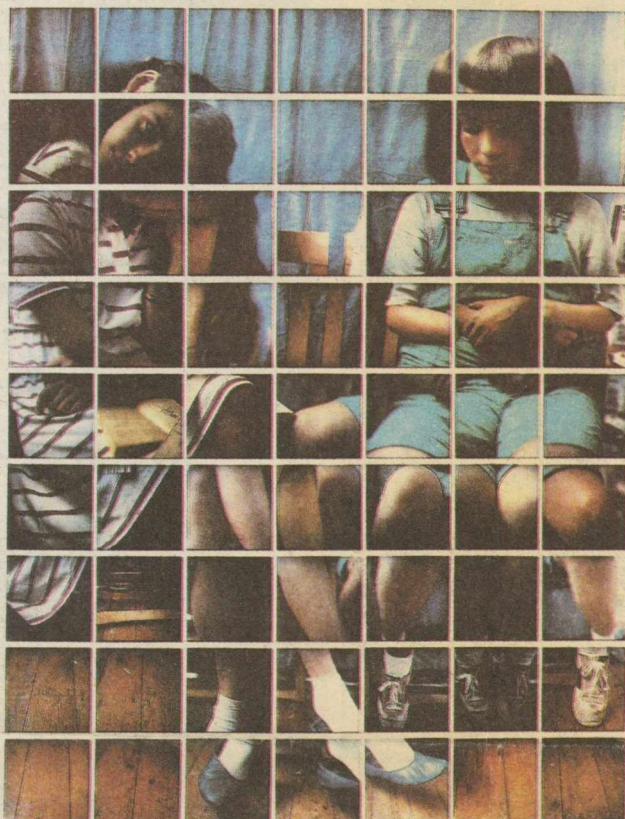
Δεξιά και αριστερά

Από τον πρόλογο του ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΟΥΚΑΛΑ

Η επιτυχία του βιβλίου του Norberto Bobbio εξηγείται πριν από όλα από την άμεση πολιτική του επικαιρότητα. Ξαφνικά, ίσως και αναπάντεχα, οι πολιτικές βεβαιότητες κατέρρευσαν, και σχεδόν εν μια νυκτί βρεθήκαμε εκτεθειμένοι στους ανεμοστρόβιλους της αμφιβολίας. Υστερα από δύο σχεδόν αιώνες σταθερότητας ενός γενικά αποδεκτού λεξιλογίου, οι λέξεις, οι έννοιες και οι θεμελιακές μίτρες που μας επέτρεπαν να αυτοτοποθετούμαστε στο πολιτικό στερέωμα φαίνεται να χάνουν την παραδοσιακή νοηματική αξιοπιστία τους. Συνειδητοποιούμε, τουλάχιστον πολλοί από μας, ότι δεν ξέρουμε τι πιστεύουμε για το πολιτικό φαινόμενο, δεν ξέρουμε τι θέλουμε, δεν ξέρουμε ίσως καν τι «είμαστε». Δεν ξέρουμε αν σκεφτόμαστε και λειτουργούμε ως «δεξιόι» ή ως «αριστεροί», δεν ξέρουμε πώς να κατατάξουμε τους συντρόφους ή αντιπάλους μας, δεν ξέρουμε τι σημαίνουν και τι μπορεί να σημαίνουν η δεξιά και η αριστερά. Έτσι, η συγκυρία μας επιβάλλει, και μάλιστα επιτακτικά, να θέσουμε νέα ερωτήματα, όχι μόνο για το κοινωνικά δέον καθεαυτό αλλά και για τους τρόπους που είναι δυνατόν να το προσλαμβάνουμε. Ολοι νιώθουμε ότι η πολιτική δεν είναι αυτό που ήταν. Οι πολιτικές επιχειρηματολογίες δεν μας αγγίζουν και δεν μας πείθουν όπως πριν είκοσι, ή ακόμη και πριν δέκα μόλις, χρόνια. Πρώτη φορά στη νεότερη ιστορία φαίνεται να ανατρέπονται, ή τουλάχιστον να αποδυναμώνονται, όλες οι νοητικές συντεταγμένες βάσει των οποίων προσλαμβάνουμε και αξιολογούμε τον κόσμο. Ακόμα και ο, κατά κανόνα συμβατικός, τρέχων πολιτικός λόγος τείνει ολοένα και συχνότερα να αυτοπροσδιορίζεται σε ρητή αντιδιαστολή με όλες τις παρελθούσες πολιτικές μορφές. Και, πρώτη φορά επίσης, ο διάχυτος λόγος περί κρίσης δεν αναφέρεται πια μόνο στην περιρρέουσα «αντικειμενική» κοινωνική πραγματικότητα, αλλά επεκτείνεται στις μίτρες που οριοθετούν την αναπαράσταση και την κατηγοριοποίησή της. Η κρίση του πολιτιστικού μας λεξιλογίου εκφράζεται ως κρίση της οικονομίας, κρίση της ιστορίας, κρίση της πολιτικής, ακόμα και ως κρίση του ορθολογισμού, κρίση του πραγματικού, κρίση του αληθινού.

Έτσι, στο πλαίσιο αυτό, όλοι τείνουμε να αναρωτηθούμε για τη λυσιτέλεια, ακόμη και για τη χρησιμότητα των θεμελιακότερων κατηγοριών που παρακολουθούσαν την πολιτική μας συνείδηση μέχρι σήμερα. Ολοι, αν και όχι βέβαια στον ίδιο βαθμό. Όπως πάντοτε, μερικοί έχουν το επώδυνο προνόμιο να αγωνιούν περισσότερο από τους άλλους. Λίγοι αναρωτιούνται για το τι σημαίνει να είναι κανείς δεξιός, ενώ στην άλλη όχθη το ερώτημα παραμένει βασανιστικό και αγχωτικό. Έτσι, αν για τους τώως συνειδητούς και απερίφραστους «δεξιούς» το ζήτημα φαίνεται να έχει δευτερεύουσα συνειδησιακή σημασία, πολλοί από τους μέχρι πρόσφατα συνειδητούς και αξιακά συγκροτημένους «αριστερούς» νιώθουν ανήμποροι, αποπροσανατολισμένοι και βυθισμένοι στους βάλτους μιας ανυπόφορης κανονιστικής αμφιβολίας.

Σε αυτούς τους τελευταίους κυρίως απευθύνεται το βιβλίο του Bobbio: σε εκείνους δηλαδή που εξακολουθούν να αγωνιούν νιώθοντας την ταυτότητά τους να ξεθωριάζει, να αποδιοργανώνεται, να ρευστοποιείται και να κατακερματίζεται. Σε εκείνους που εμμένουν στην αριστερή τους «ευαισθησία» αλλά ασφυκτούν υπό την πίεση της διάχυτης επιχειρηματικής λογικής που τους αποπροσανατολίζει. Σε εκείνους που διστάζουν να αποξενωθούν από τις πεποιθήσεις που τους σφράγισαν μίαν ολόκληρη ζωή. Σε εκείνους που επιχειρούν ακόμα να αναζωογονήσουν τις ξεφτισμένες αξιακές τους αφητηρίες. Σε εκείνους, τέλος, που ξέρουν ότι πίσω από έναν καθρέφτη που αντανακλά ανιτιτικά και παρ

Η αντίθεση δεξιάς και αριστεράς δεν έχει ξεπεραστεί. Η επιδίωξη της ισότητας είναι ο θεμελιακός λόγος ύπαρξης της αριστεράς. Αυτό υποστηρίζει ο ιταλός φιλόσοφος Νορμπερτο Μπόμπιο στο βιβλίο του «Δεξιά και αριστερά», που κυκλοφορεί σύντομα και στη γλώσσα μας από τις εκδόσεις «Πόλις». Απόσπασμα του προλόγου του Κωνσταντίνου Τσουκαλά προδημοσιεύουμε σήμερα

νητικά αξιακά είδωλα καραδοκούν οι σειρήνες της αποστασιοποίησης, της αδιαφορίας και του καγχασμού. Και αναζητούν ερείσματα για να αντιδράσουν.

Το βιβλίο αυτό εντάσσεται λοιπόν σε μια συγκεκριμένη οπτική γωνία: επιχειρείται η αναβίωση μιας στρατευμένης αναλυτικής πολιτικής φιλοσοφίας η οποία θα αρνείται να εγκαταλειφθεί στο περιρρέον αξιακό κενό που μας περιβάλλει και η οποία ταυτόχρονα θα μπορεί να συνδιαλέγεται άφοβα με τα προβλήματα της εποχής μας. Μιας πολιτικής φιλοσοφίας που αντικρίζοντας κατάματα τις νέες πραγματικότητες εμμένει στις κανονιστικές της αφητηρίες, και μάλιστα σε σχέση με τον ανυπέρθετο πυρήνα του πολιτικού λόγου: έναν πυρήνα που συγκροτείται από τις διαφορετικές ασύμβατες και κατ' ανάγκην αντιτιθέμενες απόψεις για το κοινωνικά δέον.

Στο πλαίσιο αυτό εξειδικεύονται οι κύριοι στόχοι του Bobbio: από τη μια, θέλει να καταδείξει ότι η διάκριση δεξιάς-αριστεράς όχι μόνο εξακολουθεί να έχει νόημα, αλλά επι-

πλέον αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την κριτική κατανοήση των κοινωνικοπολιτικών διακυβευμάτων, για την κατηγοριοποίηση των κοινωνικοπολιτικών αντιθέσεων, και κατ' επέκταση για την αποκρυστάλλωση προσωπικών πολιτικών θέσεων και επιλογών. Και από την άλλη, επιχειρεί να καταστήσει σαφές ότι η εμμονή στην απόρριψη του νοητικού ζεύγματος δεν αποτελεί «αθώα» επιστημολογική επιλογή, αλλά εντάσσεται σε μια πολύ συγκεκριμένη πολιτική στρατηγική. Και με αυτήν ακριβώς την έννοια, το εγγέλιμα του συγγραφέα έχει καίρια σημασία. Η αυστηρά αναλυτική του προσέγγιση ενός ζητήματος το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο του κλυδωνιζόμενου πολιτικού λόγου κινητοποιεί τον αναγνώστη προς την κατεύθυνση της αποστασιοποίησης από τη συγκυρία, της επανένταξης του πολιτικού προβληματισμού στις ευρύτερες αξιακές κατηγορίες του δυτικού πολιτισμού και της αναζήτησης νέων ηθικών θεμελιώσεων των πολιτικών μας επιλογών.

Ο προβληματισμός αυτός εξηγεί και την αναλυτική σκοπιά που επέλεξε ο συγγραφέας. Ο Bobbio αρνείται να πέσει στην παγίδα της συγκεκριμένης περιγραφής και κατηγοριοποίησης των τρεχόντων πολιτικών διακυβευμάτων και των επίμαχων πολιτικών αντιπαραθέσεων. Αν η πολιτική και ιδεολογική συγκυρία τον προβληματίζει, δεν τον τυφλώνει, ούτε και τον απορροφά. Ομοίως η διαπίστωση ότι πολιτικά κινήματα που αυτονοηματοποιούνται ως ανήκοντα στην αριστερά και στη δεξιά τείνουν να διαμορφώνουν και να προωθούν παραπλήσια πολιτικά και πολιτικά προγράμματα - διαπίστωση που παρέχει το κύριο επιχειρήρημα σε εκείνους που υποστηρίζουν ότι η διάκριση αριστεράς και δεξιάς είναι παρωχημένη - δεν μπορεί παρά να προκαλεί ερωτήματα. Ερωτήματα που οδηγούν στον περαιτέρω προβληματισμό, κατά πόσον οι θεμελιώδεις αναπαραστάσεις και οι αξίες που οριοθετούν τα πολιτικά διακυβεύματα έχουν μεταβληθεί.

Το πρόβλημα λοιπόν που πρέπει να απαντηθεί συνοψίζεται ως εξής: αν τα πολιτικά προγράμματα συγκλίνουν - και για τη σύγκλιση αυτήν δεν υπάρχει καμία αμφιβολία - σε ποιο βαθμό το γεγονός αυτό θα πρέπει να ερμηνευθεί ως σύγκλιση των αξιών που εκφράζονται; Με άλλα λόγια, πρέπει να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο η ιστορική εξέλιξη του αξιακού συστήματος επικαθορίζει το μετασχηματισμό του πολιτικού λόγου. Τίθεται έτσι το ερώτημα αν η αποδυνάμωση της πρακτικής αντιπαραθέσης ανάμεσα στη δεξιά και στην αριστερά σημαίνει ότι οι παραδοσιακές αξιακές τους διαφορές έχουν αρθεί ή αμβλυνθεί. Στο ερώτημα αυτό, ο κυρίαρχος λόγος τείνει να απαντήσει θετικά.

Η άμεση εμπειρία των πολιτικών τεκταινομένων αρχει για να τεκμηριώσει την κανονιστική σύγκλιση και ίσως και συναίνεση. Στο πλαίσιο αυτό, η όξυνση των αντιθέσεων είναι περιττή, ή συχνά και πλασματική: είναι, μας λένε, το τέλος της πολιτικής, δηλαδή το τέλος της ιστορίας. Η περίοδος που ανοίγεται μπροστά μας θα πρέπει λοιπόν να απολακτίσει τα προπατορικά της αμαρτήματα, που δεν ήταν παρά οι παιδικές ασθένειες της αυτοθεσπιζόμενης ανθρωπότητας. Τα πολιτικά πάθη είναι βέβαια κατανοητά, αλλά δεν πρέπει να επηρεάζουν την εργαλειώδη πολιτική μας ευθυκρισία. Εχοντας ήδη προσβεί στη νέα «μεταϊδεολογική» εποχή που χαρακτηρίζεται από μίαν οικουμενική αξιακή συναίνεση, το δέον θα πρέπει να επικαθορίζεται από το ριζίδιο των εφικτών λύσεων. Και τα πολιτικά προγράμματα, που η πραγματικότητα τα καθιστά κατ' ανάγκην συγκλίνοντα, εκφράζουν απλώς τις διαφορές εκτιμήσεις - «τεχνικές» - για το τι είναι εφικτό.

Στο σημείο ακριβώς αυτό παρεμβαίνει η ανάλυση του Norberto Bobbio. Όχι, απαντά, οι θεμελιακές κοινωνικές αξίες ούτε συγκλίνουν ούτε και έχουν αποδυναμωθεί. Οι πολιτικές ιδεολογίες εξακολουθούν να είναι εντοπιζόμενες κατά μήκος ενός νοητού άξονα που αντιπαραθέτει τη δεξιά στην αριστερά. Και η αντιπαράθεση αυτή, έστω και αν φαίνεται αποπροσανατολιστική και δυσεντόπιστη, εξακολουθεί να συνιστά με τα βασικά αξιακά διλήμματα που μας παρακολουθούν εδώ και δύο αιώνες.

Αυτές καθεαυτές, οι αξίες δεν έχουν αλλάξει. Αλλά, σε έναν ολοένα πιο περίπλοκο και δυσανάγνωστο κόσμο, η σύγκρουσή τους αλλάζει μορφή και τα τρέχοντα διακυβεύματα προσαρμόζονται στις επιταγές των καιρών. Κύριος λοιπόν στόχος πρέπει να είναι η αναδιατύπωση των αξιακών προδιαγραφών του πολιτικού λόγου και της πολιτικής πράξης. Ομοίως, η ιστορία δεν τελείωσε. Εφόσον και καθώς ο κοινωνία είναι, ή μπορεί ακόμη να προσλαμβάνεται ως καταστατικά άνηση, και συνεπώς και άδικη, η αντιπαράθεση δεξιάς και αριστεράς θα συνοψίζει τις αντίπαλες αντιλήψεις για την ανισότητα και τη δικαιοσύνη.

